

Úvod

V roku 2005 získala Slovensko-maďarská komisia historikov finančnú podporu na spracovanie historickej problematiky národných a regionálnych foriem slovenskej a maďarskej identity. Túto podporu poskytol *INTERREG III.A Program Susedstva Maďarská republika – Slovensko – Ukrajina – Szomszédási Program – Magyarország – Szlovákia – Ukrajna* a to na tri úlohy rozdelené na tri etapy.

V prvej fáze spoločnej práce historikov dvoch krajín bolo hlavnou úlohou usporiadanie vedeckej konferencie v Košiciach a publikovanie vedeckých štúdií na tému *Regionálne a národné formy identity v slovenských a maďarských dejinách 18. a 20. storočia*. Gestorom tejto časti spolupráce bol Ústav regionálnych a národnostných štúdií Prešovskej univerzity. Materiály košickej konferencie boli uverejnené v roku 2007 v prvom zväzku edície *Historia Slovaca–Hungarica – Hungaro–Slovaca*, ktorá vyšla v prešovskom vydavateľstve Universum.

V druhej fáze spoločnej práce sa sústredili bádatelia oboch krajín na výskum problematiky *Cirkvi, cirkevnej politiky a identity na Slovensku a v Maďarsku po roku 1945*. Maďarský riešiteľ projektu, Spoločenskovedný ústav Maďarskej akadémie vied usporiadal na túto tému medzinárodnú vedeckú konferenciu v Budapešti. Podujatie otvoril veľvyslanec Slovenskej republiky v Maďarsku, *Juraj Migaš* a predseda Maďarského národného komitétu historikov, *Attila Pók*, čo vyvolalo veľmi priaznivú diplomatickú odozvu a prispelo k zvýšeniu spoločenského dosahu celého projektu. Na konferencii odznelo 20 odborných prednášok. V tomto zväzku sa môže čitateľ oboznámiť s redigovanými textami týchto referátov.

Sériu prenášok otvorili a uzavreli besedy okolo okrúhleho stola. Na prvej besede sa zúčastnili *Michal Barnovský* (Historický ústav SAV), popredný slovenský odborník v danej problematike a vynikajúci kolega, ktorý zomrel nečakane v čase finalizovania tohto zborníka. Ďalšími účastníkmi prvého okrúhleho stola boli: *Jozef Hal'ko* (Cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, Bratislava), *István Käfer* (Katolícka univerzita, Pilišska Čaba), *Jan Pešek* (Historický ústav SAV, Bratislava), *Jenő Szigeti* (Vysoká škola adventistov), *István Zombori* (Múzeum Ferenca Móru, Segedín) a *László Szarka* (Výskumný ústav pre menšiny MAV). V rámci tejto diskusie rečníci analyzovali súvislosti cirkevnej politiky, náboženského života a identity. Hostami záverečnej debaty boli jasovský prepoš *Karol Tomáš Bartal* a pannonthalmský hlavný opát *Asztrik Várszegi*. Témou debaty, ktorú viedla *Margit Balogh* bola situácia v ráde po roku 1945 na Slovensku a v Maďarsku, jeho možnosti a ťažkosti pri nadväzovaní na líniu jeho predošlého vývoja. Na titulnú stránku nášho zborníka boli na počesť dvoch vysokých cirkevných hodnostárov účastných konferencie umiestnené fotografie jasovského premonštrátskeho opátstva a pannonthalmského hlavného opátstva.

Spoločná slovensko – maďarská komisia historikov považovala výskum cirkevných pomerov v oboch krajinách v 20. storočí z odborného hľadiska za odôvodnený a aktuálny.

Historické Uhorsko bolo výrazne multietnickým, multikulturálnym, multilingválnym a multikonfesionálnym štátom. V národných štátoch strednej a východnej Európy, ktoré vznikli na základe versaillského mierového systému, sa rovnako objavujú početné menšinové komunity, čo vplývalo aj na cirkevnú politiku a na vzťah medzi vierovyznaním a identitou.

Početnosť národnostných menšín sa priebežne menila pod vplyvom maďarskej revizionistickej politiky v rokoch 1938 – 1941 a v dôsledku udalostí bezprostredne po ukončení druhej svetovej vojny. Holokaust si v oboch štátoch vyžiadal obrovské obeť na židovskej komunite. Navyše v táboroch smrti bolo zavraždených 70 tisíc Židov zo Slovenska a v roku 1944 približne pol milióna obyvateľov židovského vierovyznania z tedajšieho územia Maďarska. Po vojne sa v dôsledku jednostranného vysídľovania Nemcov znížil počet československých Nemcov na minimum a v Maďarsku klesol počet Nemcov na polovicu. V rámci výmeny obyvateľstva podobný osud postihol aj maďarských Slovákov. Napriek obdobiu ťažkého prenasledovania, deportácií do Čiech, reslovakizácie a vysídľovania v rámci výmeny obyvateľstva československých Maďarov sa ich počet len prechodne znížil na polovicu a od roku 1960 opäť dosiahol počet viac ako 500 tisíc. Tieto výrazné zmeny etnického zloženia oboch krajín sa odrazili na konfesijných vzťahoch slovenských a maďarských menšín, ich identite a kontaktoch s materskou krajinou.

V júni 2007 historici oboch krajín skúmali základné otázky cirkevnej politiky 20. storočia na slovensko – maďarskej konferencii v Budapešti, venovanej cirkevným dejinám. Analyzovali vývoj modelov cirkevného práva v oboch krajinách, dôsledky a charakteristické črty sekularizačných procesov, cirkevno-politické konflikty v štátoch socialistického bloku po roku 1948 a tiež úlohu cirkvi v posilňovaní národnej identity.

Radikalizmus režimov, ktoré nasledovali po druhej svetovej vojne v druhej polovici 20. storočia v sebe automaticky prinášal konflikt cirkvi (v Maďarsku predovšetkým katolícka cirkev) a štátu. Nastupujúce politické sily odsúdili bývalý zažitý spoločenský a štátny oriadok, dokonca vzhľadom na revolučný charakter zmien, v zásadných otázkach popierali kontinuitu cirkevného občianskeho a majetkového práva. Spoločenský vplyv cirkvi sa doslova z minúty na minútu rozplynul („ocitli sa pod šírym Božím nebom“).

Niekdajšia úloha cirkvi, ktorá sa storočia vyvíjala, bola v priebehu desaťročí vlády štátostrany úplne zlikvidovaná: početnosť a sila náboženských obcí vo všetkých socialistických krajinách (s výnimkou Poľska) postupne klesala, strata okruhov vplyvu cirkvi sa na začiatku 80. rokov 20. storočia javila ako nezadržateľná. Viaceré štúdie tohto zborníka hľadajú odpoveď aj na otázku, ako sa podarilo cirkvám vôbec prežiť obdobie vlády štátostrany, nakoľko sa boli schopné stavať do aktívnej opozície voči aktivitám zameraným proti viere a cirkvi. Tieto procesy sa na Slovensku a v Maďarsku v mnohom vyvíjali paralelne, ale existovalo aj množstvo oblastí, v ktorých sa vývoj v oboch štátoch odlišoval. Teda v otázkach cirkevnej politiky štátostrany je slovensko-maďarská spolupráca veľmi užitočná, o čom sa dúfame presvedčia aj čitatelia tohto zborníka. Samozrejme väčšinu skúmaných otázok nemožno považovať za uzavreté, a preto spoločná komisia historikov považuje ďalšie pokračovanie spoločných výskumov za dôležité.

<i>László Szarka</i>	<i>Štefan Šutaj</i>
predseda	predseda
maďarskej sekcie	slovenskej sekcie
Slovensko – maďarskej komisie historikov	